

bottelnek breek bek.

Dianne Du Toit Albertze.

Kaapstad: Human en Rousseau, 2022. 255 pp.

ISBN 9780798182669.

Snikkend, stukkend en uitgelewer aan die alleenheid van nie-behoort, roep 'n stem: "Ek wil ook net hoort, soosie swart aarde om my" (239). Dit is die noodkreet van Dianne Du Toit Albertze se debuutroman, *bottelnek breek bek*: 'n noodkreet wat sê transgender mense is

hier, in Afrikaans, en dat ons ook 'n plekkie in die son verdien. *bottleneck breek bek* bied vir lesers 'n intieme blik op die lewens van 'n tapisserie van karakters, geweef rondom Dora, 'n transgender vrou van Carolusberg, buite Springbok in die Noord-Kaap.

Vanaf bladsy een word die leser aan die kraag geruk wanneer die verhaal begin met Jamie, Dora se vriendin, wat verkrag en vermoor word op die Belville-treinstasie terwyl Dora en haar ander vriendin, Whashiela, toekyk. Op soek na iets om die verlies mee te verdoof, word Dora vasgevang in 'n warrelwind van nagklubligte, dwelms en seks. Woonagtig in Woodstock in Ma Helen se huis, sukkel Whashiela en Dora om woorde te vind vir die smart wat hulle opvreet. Wanneer Ma Helen uitvind dat Dora dwelms gebruik, skop sy haar uit en Dora moet terugkeer na die plek van haar Grootma se bene, Carolusberg. Hier word sy nie as Dora aanvaar nie en moet sy baklei teen die stemme van haar familie wat haar nog as Daantjie sien. Myle weg van Kaapstad en die eens veilige hawe van queer sisterhood, moet Dora alleen met die spoke van haar verlede worstel.

Die leser word saamgeneem op 'n waaghalsige reis deur die donker onderbuik van die Bellville-treinstasie, holderstebolder deur die strate van Woodstock en Kayamandi, tussen die vier mure van die Mystic Boer op Stellenbosch en oor die rooi sand van Namakwaland. Op 'n soortgelyke wyse as in K. Sello Duiker se *The Quiet Violence of Dreams* (2001), Chase Rhys se *Kinnes* (2018) en Olivia M. Coetzee se *Innie Shadows* (2019) word die verhaal in *bottleneck breek bek* vanuit die perspektief van agt karakters, asook die hoofkarakter se kleintydpersona, Daantjie, vertel. Elke karakter se narratief strek oor slegs agt of minder bladsye op 'n slag. Dit speel af in vyf milieus, naamlik "kleintyd", "nou", "varsity", "teenage nightmares" en "daai tyd", en flits achronologies tussen die onderskeie tydperke. As sulks, lees *bottleneck breek bek* meer soos 'n samestelling van blitsfiksies in plaas van 'n lineêre verhaal en tóg is dit glad nie onsamehangend nie. Die fragmentering van die verhaal is veral effektief omdat dit daarin slaag om 'n realistiese en eerlike beeld van die mens se oneindige soeke na identiteit weer te gee. Op dié manier kry Albertze dit ook reg om die leser ten alle tye geboei te hou terwyl sy ons uitdaag om onself ook af te vra: Wie is ek? Waar behoort ek?

bottleneck breek bek is ook nie op die bek geval nie. Die leser word ingelaat in die gewelddadige realiteit en vervreemding wat transgender persone elke dag in die gesig staar en word nie toegelaat om weg te skram daarvan nie. Tog is geweld en vervreemding nie al aspekte van transpersone se lewens wat in die roman uitgebeeld

word nie. Daarmee tesame verhaal *bottleneck breek bek* ook die sagte oomblikke wat in die gekose familie van die queergemeenskap bestaan, soos Whashiela wat vir Dora onder haar vlerk neem op varsity en Dora wat vir Whashiela bad en haar seer probeer weg was nadat hulle saam aangeval is (23–7, 34–40, 75–7). Die leser sien so die kwesbaarheid van elke karakter.

As 'n transleser was dit by tye vir my moeilik om aan te hou lees juis as gevolg van hoe hartverskeurend, intiem en sag die verhaal is. In woorde wat so sag soos systof saamgeweef is, leer Daantjie oor sy vroulikheid wanneer hy en Grootma saam dress up speel.¹ Lesers kry hierdeur insig in transpersone se genderontdekkingsreis (13–7). Alhoewel die sigbaarheid van transpersone in die media toeneem, is voorbeelde van trans en gender-nonconforming karakters in die Afrikaanse literatuur skaars. Daarom is *bottleneck breek bek* 'n uiters belangrike roman wat Afrikaanse lesers op 'n genuanseerde wyse aan die bestaanstryd van transpersone blootstel.

Terselfdertyd worstel ek met Albertze—'n wit skrywer—se besluit om die verhaal in 'n mengsel van standaardafrikaans, Namakwalandse Afrikaans, Gayle, Kaaps en Sabela te skryf. Die laaste drie taalvorme en/of -kodes word hoofsaaklik in bruin gemeenskappe gebesig en dus is dit sinvol vir die bruin karakters in die roman om een of meer van die vermelde taalvorme en/of -kodes te gebruik. Na my mening oorskry die roman egter die grens tussen waardering en kulturele toe-eiening omdat ook die wit karakters, wat in werklikheid eerder standaardafrikaans of ander variëteite van Afrikaans sou praat, ook dieselfde mengsel van Gayle, Kaaps en Sabela praat.

In 'n onderhoud met Johan van Zyl in *Rapport Weekliks* sê Albertze: "Soos my hoofkarakter, Dora, glo ek as dit by taal kom, is optelgoed hougoed" (12). Na my mening kan dié benadering tot taal kolonialisties voorkom in ag genome hoedat die historiese taalpolitiek van Afrikaans, volgens Frank Hendricks (97), vandag steeds bruin Afrikaanssprekendes benadeel en hul gebruik van variëteite benewens standaardafrikaans stigmatiseer. Is dit nie juis kolonialiste se "optelgoed is hougoed"-houding wat bruin en swart mense se land en lewens gekoop het nie? Dit is teenstrydig dat die roman die kwessies van gekaapte land aanspreek, maar dat wit karakters in die roman taalvorms ook kaap.

Alhoewel dit duidelik is dat Dora bewus is van haar witheid en skuldgevoelens daarvoor het, is daar slegs enkele oomblikke wanneer sy dit aanspreek. Verder spreek sy slegs een keer haar gebruik van taal aan wanneer sy bieg: "Dalk is ek maar net jessica, oor hy wil wit praat en ekke my tong wil afsny" (161). Myns

insiens moes Albertze meer krities omgegaan het met haar gebruik van Afrikaanse variëteite.

Nietemin is *bottelnek breek bek* 'n broodnodige bydrae tot die Afrikaanse letterkunde oor transgendermense. Dit maak Afrikaanse lesers bewus daarvan dat Afrikaanse mense ook trans kan wees en dat transmense ook behoort. As 'n jong transpersoon, gee dit my hoop dat ek en ander soos ek ons stories in Afrikaans kan vertel. Ek sien uit na nog sulke vars nuwe transgenderstemme.

Aantekening

1. Albertze gebruik 'hy'/'hom'-voornaamwoorde vir Daantjie.

Geraadpleegde bronne

Hendricks, Frank. "Om die miskende te laat ken: 'n blik op Adam Small se literêre verrekening van Kaaps." *Tydskrif vir Letterkunde* vol. 49, no. 1, 2012, pp. 95–114. DOI: <https://doi.org/10.4314/tvl.v49i1.8>.

Van Zyl, Johan: "Die tannie praat: En ek is nog sy." *Rapport weekliks*. 10 Jul. 2022, pp. 12–3.

Chantelle Claire Croeser

chantelle.croeser@gmail.com

Universiteit Stellenbosch

Stellenbosch, Suid-Afrika

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9751-8364>

DOI: <https://doi.org/10.17159/tl.v59i2.14556>